

Esztétikai szimbolikus elemzés Szabó Csaba imáihoz

Dr. Pem László PhD*

Imádkozni annyit jelent, mint önmagunkban felfedezni a végtelen mélységet és a mélységből felénk közeledő és sugalmazó Szentlelket, Aki az embert, mint Isten gyermekét Isten felé fordítja, és megindítja a termékeny párbeszédet arról, ami az Igazság és igaz Istenben és emberben. Az imádság Isten-élmény.

A zenei imádság a maga hangsoraival kifejezetten eksztatikus Isten-élmény, amelynek materiális lecsapódása olyan eszköz, amely hitet ébresztve, az emberszíveket Isten felé fordítja.

Imák hegedűre, orgonára és magnetofonra¹

(*Pater noster – Kyrie – Gloria – Sanctus – Pater noster 2*)

Szabó Csaba öttételes ciklusa egyfelől a szerző személyes Isten-élményének megfogalmazása, ugyanakkor a műnek missziós küldetése van, amelyben a hangszerek királynője az *orgona* és a hangszerek hercege a *hegedű* is szolgál, a *hangszalagra* vett hang pedig az örök jelenvalóság szimbóluma.

A megtestesült imádságok szimbólumokkal szólnak hozzánk.

I. Pater noster

Az első megtestesült imádság megvallja, hogy „Miatyánk, aki vagy...”. A kompozíció központi gondolata két összekapcsolódó szólamban fejeződik ki, szimbolizálva a Fiú Isten imáját az Atyához, – az Atya Istenhez. A Fiú kitartóan szólítja az Atyát, az Atya pedig felelget neki. Az Atya–Fiú kettős lényegi egysége a Szentlélek által hármas egységgé bővül, midőn a Szentlelket szimbolizáló hegedűszólam a szív mélyéből imádságos magasságokba, eksztázisba repíti az embert. A Fiú imája a transzcendens indíttatású gregorián dallammal egyúttal az egyház imája is. Itt is a Szentlélek a kezdeményező és összekötő. Általa a hívő imádságos lélek az Atya–Fiú párbeszédébe kapcsolódhat bele lelkünk finom fuvolás rezdülésével. Közben az imádságra figyelmeztető harang ősi gregorián „királyi dallamával” (lásd a feltámadási körmenetet kezdő intonációt: „Feltámadtam”) buzdít: „szüntelenül imádkozzatok!”

* A szerző lelkipásztor, kanonok, a Szombathelyi Egyházmegye nyugalmazott zeneigazgatója. Az előadás elhangzott a Genius Savariensis Alapítvány *Musica Savariensis* című kottasorozatának bemutatóján, 2002. április 23-án, a szombathelyi Művészetek Házában. Szemelvényesen idézi Elekes Márta: „Műről műre. A diákkori zsenyéktől az utolsó alkotásokig.” In: *Üvegszilánkok között. Szabó Csaba emlékkönyv*. Szerkesztette Ittész Mihály és Szabó Péter. Budapest, 2013, Szabó Csaba Nemzetközi Társaság – Cellissimo, 83–236. o. A vonatkozó művek ismertetése a 218–222. oldalon. Az előadás teljes szövege most jelenik meg először, jegyzetekkel és kottapéldákkal kiegészítve. A kottákat a Kiadó szíves engedélyével közöljük.

¹ Megjelent: Szombathely, 2002, Genius Savariensis Alapítvány (*Musica Savariensis*). Sorozatszerkesztő: Pusztay János.

1/a. példa: A húsvéti feltámadási szertartásból
(Éneklő Egyház Népektár, Budapest, 1985, Szent István Társulat, 840. szám)

1/b. példa: *Imák I. Pater noster*, 5–8. ütem, orgonaszólam
Jobb kézben a *Miatyánk* gregorián dallama, pedálon a *Feltámadtam*-intonáció

A magnetofon² mintegy megjeleníti Isten gyermekeinek örök, kozmikus imádságát az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben. A kompozíció utolsó akkordjai alatt a karakterisztikus három pedálhang mintegy imádságot befejező keresztvetés az Atya–Fiú–Szentlélek nevében.

2. példa: *Imák I. Pater noster*, záróütemek

II. Kyrie

Itt nem a kárhozat házának jajveszékelése hallatszik, hanem a szenvedő és küzdő Egyház sír irgalomért. Nekik érdemes sírniuk, mert a könny tisztogat. Ugyanakkor Egyházában van a Megváltó, aki megérti bűnösségét, feloldja bűnének és lelkiismeret-furdalásának béklyói alól.

² A *Miatyánk* előzetesen fölvert és megfordított (visszafelé játszott) prózai, valamint énekelt részletének visszhangosított hozzáadása az élő megszólaltatáshoz, a kottában megadott ponton.

A küzdő Egyház mint menyasszony, egyre gyorsabban (nyolcadok, tizenhatodok) siet fel a megdicsőült Egyházba, égi Vőlegénye elé, – miközben Isten vándorló, küzdő, szenvedő népe, bűneitől egyre inkább megtisztulva, bűn és szeplő nélkül találkozhat és eggyé forrhat égi Jegyesével. Fényes hangszínek érzékeltetik: Krisztusban van a megváltás, – Krisztusban, aki a bűnbánó embert a sötétségből a világosságra vezeti.

III. Gloria

Mivel a bűnbánó ember találkozott a végtelen irgalommal, már égi fényben, – kegyelemben dicsőítheti az Istent. Így megnyilvánul az Isten végtelen dicsősége. A teremtett és megváltott ember égi dicsőségben, a megdicsőült szellemi lelkek könnyed közlekedésében és kommunikációjában énekelheti dicsőítését, amely már oly tisztán és fényesen szól, hogy egészen egybeolvadhat a mennyei fényes létteljesség éteri hangjával. Az újjászületett ember éneke már nem a nehézkes, romlásnak indult test, hanem a Szentlélekkel átítatott embernek könnyed dicsőítő éneke.

IV. Sanctus

„Szent, szent, szent a seregek Ura, istene” – kozmikus hangzás. Hallhatjuk a megdicsőült Egyház hangját a hegedűvel és a küzdő Egyházét is az orgonával; ez a két hang a harangzúgás örökkévalóságában egyesül. Kihallatszik, hogy égi lakodalmi örömben ujjong a magyar is. A magyar égi sátor sajátos magyar népzenevel rukkol elő a megdicsőült nemzetközi, egyetemes emberiség színpadán, csodálatosan kamatoztatva egykor ajándékba kapott muzsikáját.

3. példa: *Imák IV. Sanctus*, 5–6. ütem, orgonaszólam (magyaros motivika)

A dallam forrása: *Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*, Budapest, 1948. 176. szám

Még egyszer: V. Pater noster (2)!

Itt már a Szentlélek – a hegedűszólam – sugallja az emberi szív mélyén az Úr imádságát; – de az imádság kezdetén a világ gondjai, az ember nehézkessége, bűneinek súlya még elfojtja a Szentlélek hangját. Közben azonban a Szentlélek frissítő-tisztító szellője az emberi lélek legbenső szobáját is kiszellőzteti; – így már nincs semmi, ami elnyomja vagy elfojtja a lélek hangját. Könnyedén mondatik: Miatyánk...

A Szentlélekre hangolódott ember, az imádság által újjászületve szíve mélyén énekl: „feltámadtam”, – miként halljuk a pedálszólamban. Az emberi szív mondja: a mélységben támadtam fel és újra Veled vagyok. A Szentlélek tehát a gyermek szívét az Atya felé fordítja, és a gyermek belátta: az Atya mindvégig feléje fordul és égi lakomára, haza várja küszködő és szenvedő gyermekét.

Öt darab orgonára³

(*De profundis – Régi korál – Malom – Kígyók – Agnus Dei*)

I. De profundis

„A mélységből kiáltok Uram hozzád, hallgasd meg szavamat, Uram!” (Zsolt. 129, Sík Sándor fordítása.) A zsoltár hangja a szenvedő Krisztus hangja, de egyben a szenvedő, küzdő Egyház hangja is. Közös a fájdalmas kereszthordozás, a „doloroso”, gyászos dallammenetelés. A halotti menet éneke a bűn, és a halál mélységéből szólal meg. A bűn okozta halál miatt szól a harang. Mintegy kiharangozzák: a bűn miatt van a halál!

A gyászos énekbe belehasít egy síró asszonyi hang, egy anya, aki siratja egyetlen gyermekét, mint Mária Fiát. Közben a siratóasszonyok könnyörögve kérik az Urat: „Ne hagyj elesnem, felséges Isten, keserűségemben, a Te szent nevedért légy segítségül, ne essem kétségbe!”

A „de profundis” imája az egekig ér, ahol fényes akkordokkal a fényes felhőből az Atya szózata hallatszik: Te vagy az én szeretett fiam, – jöjj be Urad örömébe! (Vö. Mk 1,11; Lk. 3,22.)

The image shows a musical score for organ, consisting of two systems of staves. The first system (measures 13-14) has the lyrics "[Ne hagyj el - es - nem,]" above the treble clef staff. The second system (measures 15-16) has the lyrics "[fel - sé - ges Is - ten...]" above the treble clef staff. The score includes a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The bass clef staff has a key signature of one flat (Bb) and a common time signature (C). The organ part is written in a style typical of 16th-century lute tablature, with rhythmic values indicated by numbers 1-8 and various accidentals.

4. példa: Öt darab orgonára I. De profundis, 13–16. ütem

Rétegei: harangok (pedál), gregorián töredékek (bal kéz), síró motívumok (tizenhatodok), fent a bűnbánati ének (Nagybányai Mátyás XVI. századi szövege, a dallam Vargyas Lajos által közölt népi gyűjtés szerint, *A magyarság népzeneje*, Budapest, 1981, Zeneműkiadó, példatár 0266); végén az Atya szózatának első akkordja.

³ Megjelent: Szombathely, 2002. Genius Savariensis Alapítvány (Musica Savariensis). Sorozatszerkesztő: Pusztay János.

II. Régi korál

Amíg fényes világosságot szól a fenséges isten hangja, addig a teremtmény kiseded játékaival van elfoglalva. Az Úr ismételten a fényes felhőből szól, végre népe meghallja szavát és korálos énekével a Teremtő dicséretére szólít fel:

Énekeljtek minden népek,
Új éneket az Úristennek,
E földön Őneki minden
dicséretet énekeljen,
Jóvoltát hirdesse mindennek!

(96. zsoltár, Szenci Molnár Albert fordítása)

Az Úr meghallgatta népe imáját, és a mindenséget átfogó, mindeneken áthatoló fortissimóval kinyilvánítja dicsőségét.

The image shows a musical score for organ, consisting of two systems of three staves each (treble, middle, and bass). The first system covers measures 20 to 22, and the second system covers measures 23 to 24. The key signature is one flat (F major), and the time signature is 4/4. The score includes various musical notations such as ornaments, slurs, and dynamics like *m. s.* (mezzo-forte) and *ff* (fortissimo). The piece concludes with a final chord and a fermata in measure 24.

5. példa: Öt darab orgonára II. Régi korál, záróütemek

III. Malom

A Szerző vallomása: „Édesapámra emlékezem benne, molnár volt, malma ma múzeum lehetne, ha le nem bontották volna. Az Ő derűsen induló és tragédiába torkolló életének állítottam emléket.” A kompozícióban a molnárlegény hosszasan örül; – párhuzamosan gondolja: „Isten

malmai lassan, de biztosan örölnék.” Munka közben egyre inkább csikorognak a fogaskerekek, – csak nem valami katasztrófa készülődik? Hirtelen katasztrófális apokaliptikus tragédia, mint az atombomba sokkja: – Vége mindennek! – mintegy kozmikus összeomlás!...

Majd nagy csend támad... A molnár is örökre lehunyja testi szemét, de kinyitja szellemi-lelki szemét és látja: az Úr új eget és új földet alkotott, a béke otthonát, bele új malmot, amelynek fogaskerekei már nem fájdalmasan örölnék, hanem anyai simogatással az örökkévalóság álmába ringatnak. Hála Neked, Uram!

IV. Kígyók

A kígyó a Gonosz-lélek szimbóluma; a kígyó a hazug, a gyilkos. Mi történik, ha két kígyó találkozik?

Az egyik kígyó csupa léte is gonosz sötétség. Lelkének gonoszsága testet vesz magára. Megtestesült gonoszság! Ha a gonosz kígyó elkezd gondolkodni – mert gondolkodik, ha nem is beszél –, félelmetes provokáló harcos. A másik kígyónak ez maga a nyugalom – akkor hát benne mekkora a gonosz irigység pokla?... Így tehát a még gonoszabb ütközik a gonosszal. Félelmetes ördögi, birodalmi-erő áll mögötte. – Szájából a pokoli tűz megsemmisíteni akaró, lehelete csóvaként támad a végkimerülésig? – Sohasem merül ki, csak egy idő után elfárad. Holnap, holnapután meg azután és az örök halálos létben mindörökké újakezdik. Ez az örök kárhozat pokla!...

V. Agnus Dei

Az örök kárhozat örök halált okozó országának szelíd kontrasztja az örök élet országa, Isten országa, amelynek szellemi vezetője és táplálója Jézus, az Isten Báránya, az Isten kedvence. Ő a béke királya. Ő, aki a békéért nem harcol, hanem úgy szerez békét a világnak, hogy büntelenül vállalja az emberiség bűneiért a bűnbak szerepét – meghalva a bűn miatt a büntelen –, így szerezve békét azoknak, akik Benne hisznek, – Benne élnek. Ő az emberiség igazi megváltója, aki saját testében döntötte le az ellenségeskedés válaszfalait. A bűnbakmechanizmus benne megsemmisült, mert Ő a szelíd bárány, az Isten legkedvesebb Fia, – Báránya.

Isten Báránya, irgalmazz nekünk, ha mi nem állítjuk meg a bűnbakmechanizmust!...

Utószó

Szívből megköszönöm Szabó Csaba tanár úrnak ezt a nagyszerű kompozíciós sorozatot, amely tartalmánál és természeténél fogva az emberiség kultúráját szolgálja.

Köszönöm az embert formáló üzenetet: hogy ember legyen az ember, hogy egyre kevesebb legyen az ördögi – állati – ember, de egyre több legyen az emberibb ember, az angyali és isteni ember! Ad multos annos!